

November 12, 2025

Artık Korunmuyorlar

Türkiye'deki Uygurlar

Available In [English](#) [简体中文](#) [繁體中文](#) [Türkçe](#)

Türkiye'de yaşayan Uygur topluluğundan bir protestocu, Çin'in dışişleri bakanının Türkiye ziyaretini protesto etmek için 25 Mart 2021'de İstanbul'daki Beyazıt Camisi'nde Doğu Türkistan bayraklarıyla ayakta duruyor. © 2021 BULENT KILIC/AFP via Getty Images

Özet

Basit şeyler için, örneğin market alışverişine gitmek için bile dışarı çıkmaya korkuyorum; çünkü yeniden geri gönderme merkezine kapatılmak istemiyorum.

— Türkiye makamları tarafından oturma izni keyfi biçimde iptal edilen bir Uygur, Temmuz 2025

Uygurlar, Çin'in kuzeybatısında yaşayan 11,6 milyonluk bir Türk halkı. 2017'den bu yana Çin hükümeti tarafından, İnsan Hakları İzleme Örgütü ile bağımsız hukukçuların insanlığa karşı suç olarak nitelendirdikleri ağır insan hakları ihlallerine maruz bırakılıyorlar.

Uygurların yüz binlercesi yurtdışında yaşıyor, tahminen 50.000'i ise Türkiye'yi yuva olarak görüyor. Etnik ve kültürel bağları nedeniyle, uzun dönemli ikamet ve vatandaşlığa geçişi kolaylaştıran ayrıcalıklı göç politikaları uygulayan Türkiye, uzun süredir Uygurlar için güvenli bir sığınak olmuş durumda.

Ancak 2022'den bu yana, Türkiye-Çin ilişkilerinde yakınlaşma ve Türkiye'nin giderek daha sertleşen göç karşıtı politikalar benimsemesiyle, Türk vatandaşı olmayan Uygurlar için Türkiye daha az güvenli hale geldi. Türkiye makamları, diğer göçmenlerle birlikte Uygurlara da keyfi olarak "tahdit kodları" atıyor; çoğu zaman makul gerekçe olmaksızın ve delil sunmadan onları "kamu güvenliği tehdidi" olarak sınıflandırıyor. Bu tür kodlar (genellikle "G-87") vatandaşlığın, uluslararası korumanın veya ikamet hakkı sağlayan diğer statülerin reddine yol açarak kişileri fiilen "düzensiz göçmen" konumuna itebiliyor ve bazıları hakkında sınır dışı etme kararı verilebiliyor. Bu kişiler polis veya göç yetkilileriyle herhangi bir nedenle karşı karşıya geldiklerinde, geri gönderme merkezlerine sevk edilerek idari gözetim altında tutulabiliyor.

Çin'e geri gönderilen Uygurlar –özellikle Çin hükümetinin "hassas" olarak nitelendirdiği Türkiye gibi bir ülkeden iade edilenler– gözaltı, sorgu, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleyle maruz kalabiliyorlar.

gönderme (refoulement) vakaları da var: Haziran 2019'da Türkiye makamları bir Uygur kadın ve yürüme çağındaki iki küçük kızını Tacikistan'a sınır dışı etti; Tacik makamlarının ise onları daha sonra Çin'e iade ettiği bildiriliyor.

Ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü, Aralık 2018 ile Ekim 2025 arasında Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında tutulan 33 Uygura ilişkin basına yansımış haberler de tespit etti. Gerçek sayının daha yüksek olması muhtemel: İsminin açıklanmasını istemeyen Türkiye merkezli bir sivil toplum kuruluşu, yalnızca 2024 yılında Türkiye makamları tarafından geri gönderme merkezlerinde tutulmuş 100'ü aşkın Uyguru belgelediğini açıkladı.

Geri gönderme merkezlerinde, Türkiye makamları idari gözetim altında tutulan Uygurlara “gönüllü geri dönüş” formlarını imzalamaları için baskı yaptı, kimi zaman buna zorladı. Bu, Türkiye'de başta Suriyeliler ve Afganlar olmak üzere diğer göçmen topluluklarını da etkileyen yaygın bir uygulamaya dönüştü. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü Uygurlardan en az üçü böyle bir forma imza attığını söyledi. Bunlardan biri 2019'da, 2008'den beri Çin'le iade anlaşması bulunan Birleşik Arap Emirlikleri'ne sınır dışı edildi. Sonrasında birkaç farklı ülkeye seyahat ederek nihayet güvenli bir yere ulaştı. Bu süre boyunca Çin hükümeti ajanları tarafından taciz edildi, yerel göç makamlarınca iki kez idari gözetim altına alındı ve ev sahibi ülke hükümetlerine, Çin tarafından kendisini geri göndermeleri yönünde baskı yapıldı. Bir başka Uygur, 2019'da Türkiye polisi tarafından sınır dışı edilmek üzere İstanbul Atatürk Havalimanı'na götürüldüğünü, havalimanında tepki göstererek bu girişimi engellediğini anlattı.

Son yıllarda Türkiye'de göç karşıtı baskıların artmasıyla birlikte, Uygurlara tanınan hukuki ve fiili ayrıcalıklar belirgin biçimde aşıyor. Bu tür ayrıcalıklar arasında Uygurların gerekli tüm koşulları yerine getirmeden uzun dönemli ikamet iznine başvurabilmesi ve ardından Türki kökenli topluluklar için öngörülmüş bir usul üzerinden Türkiye vatandaşlığına başvurabilmesi yer alıyordu.

Belirtildiği gibi, Uygurlara giderek daha fazla “tahdit kodu” uygulanıyor; emniyet ve göç veritabanlarında ikamet kaydına ya da pasaporta düşülen bu şerh, önceki ayrıcalıkları fiilen hükümsüz kılıyor. Tahdit kodu verilmesi, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla bağlantılı; ancak bugün kodların nasıl ve neden verildiği belirsiz ve kullanımın kanunun öngördüğünün ötesine geçtiği görülüyor. Görüşülen Uygurlar ve avukatların aktardıklarına, ayrıca incelenen mahkeme belgelerine göre, somut delil, makul gerekçe ya da bir hukuka aykırılıkla açık bir nedensel bağ olmaksızın da kod verilebiliyor. Benzer şekilde, Türkiye makamları destekleyici delil sunmadan kamu güvenliğine tehdit

Bir Uygur açısından, bir komşunun basit bir şikayeti veya bir ceza dosyasına adının karışması—sonradan beraat etmiş olsa bile—tahdit kodu uygulanmasıyla sonuçlanabiliyor. Türkiye makamları bu kodları başka hükümetlerden gelen istihbarata da dayandırabiliyor. Çin hükümetinin terörizmle ilişkilendirdiği kişilerin listelerini Türkiye makamlarına ilettiği durumlar var. Pekin, Sincan'da Uygur kimliğinin barışçıl savunuculuğunu ya da ifadesini de terörizmle bir tutuyor. Bu listelerde yer alanlar sonuçta tahdit kodlarıyla etiketleniyorlar.

Durumu bilen Türkiyeli bir yetkiliye göre, göç sisteminde tahdit kodu kullanımı Uygurlar için felç edici bir belirsizlik yaratıyor ve “insanların hayatlarını tamamen bir bilinmeze doğru itiyor.”

İnsan Hakları İzleme Örgütü bu rapor için, 13'ü Uygur (ikisi Türkiye'deki Uygur sivil toplum gruplarının temsilcisi), Türkiye'de Uygur dosyaları üzerinde çalışan 6 göç avukatı ve durum hakkında bilgisi olan Türkiyeli bir devlet görevlisi olmak üzere, toplam 20 kişiyle görüştü.

Görüşülen 13 Uygurdan 9'u, bir tahdit kodu nedeniyle en az bir kez geri gönderme merkezinde kalmış. Beşi bugün Türkiye'de hukuki statüsü olmadan yaşıyor ve düzensiz göçmenlere yönelik polis ile göç denetimleri sertleştiği için evlerinden çıkmaktan korktuklarını bildiriyor. İki kişi, Türkiye'de uluslararası koruma sağlayan ve yarı-iltica statüsü olarak tanımlanabilecek “şartlı mülteci” olarak tanınmış. Buna rağmen Türkiye makamları, hiçbir açıklama yapmadan bu kişilerin statülerini iptal etmiş ve her ikisi hakkında sınır dışı kararı vermiş.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, İçişleri Bakanlığı'na bağlı ve göç ile uluslararası koruma işlerinden sorumlu kurum olan Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından verilmiş 12 sınır dışı etme kararı ile 4 ikamet izni ret kararını ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından verilmiş 3 vatandaşlık başvurusu ret kararını da inceledi. 2018–2025 tarihli bu belgelerin tamamı muğlak ve genel bir dil kullanıyor; kararın esası hakkında değerlendirme yapılabilmesini sağlayacak spesifik açıklama, atıf ya da gerekçe içermiyor.

Türk hukukuna göre kişiler bu sınır dışı etme kararlarına itiraz edebiliyor. Ancak bu konuda çok sayıda itiraz yapmış bir avukata göre, “yargıçlar dosyada tahdit kodu gördüklerinde çoğu zaman sırf temkinli davranmak için olumsuz karar verebiliyor.”

mahkemeler, sınır dışı kararını, kişilerin hangi eylemlerinin kamu düzeni ve güvenliğine tehdit sayıldığını belirtmeden onamış. Daha da kaygı verici biçimde, mahkemeler geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesinin Uygurlar için uygulanamayacağına hükmetmiş; gerekçe olarak da davacıların Çin'e gönderilmeleri halinde kötü muamele ve işkence riski bulunduğu ortaya konmadığını ileri sürmüştü.

Görüşmeciler ayrıca, geri gönderme merkezlerindeki koşulların kötü olduğunu ve kötü muameleye maruz kaldıklarını anlattılar. Dört kişi çıplak aramaya maruz kaldığını bildirdi.

2017'de Türkiye hükümeti Çin ile bir suçluların iade anlaşması imzalamış olsa da, bu anlaşma henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanmadı. Onaylanması halinde anlaşma, Türkiye'deki Uygurlar açısından ciddi ve ek bir tehdit oluşturacak.

Türkiye hükümeti, kişilerin zulüm, işkence veya diğer ağır kötü muamele riski, yaşam hakkına tehdit ya da kıyaslanabilir nitelikte ciddi insan hakları ihlalleriyle karşılaşacakları bir yere geri göndermeyi yasaklayan geri göndermeme ilkesine (*non-refoulement*) uymakla yükümlüdür. Geri gönderme (*refoulement*), Türkiye'nin taraf olduğu üç insan hakları sözleşmesi—Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme—tarafından; ayrıca 1951 Mülteci Sözleşmesi ve teamül hukukunca açıkça yasaklanmıştır. Bu yasak, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda da açıkça düzenlenmiştir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uygur halkına yönelik yaygın ve sistematik zulüm uygulandığı, dolayısıyla Çin dışındaki Sincan kökenli Uygurların zorla geri gönderilmeleri halinde iyi temellendirilmiş zulüm korkusu taşıdığı kanaatindedir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye ve diğer tüm hükümetleri Uygurları ilk bakışta (*prima facie*) mülteci olarak tanımaya çağırır. Bu doğrultuda Türkiye hükümeti, zincirleme geri göndermeler yoluyla geri gönderme (*refoulement*) riskinin arttığı üçüncü ülkelere sınır dışı etmeler de dahil olmak üzere, Uygurları etkileyen tüm sınır dışı işlemlerini derhal durdurmalı ve sınır dışı kararlarını askıya almalıdır.

Çin hükümeti, Sincan'daki insanlığa karşı suçları sona erdirmeli ve yurtdışındaki Uygurlara yönelik tüm sınır ötesi baskı biçimlerine son vermelidir.

Türkiye'yi güvenli ülke olarak kabul etmemelidir. Bu, söz konusu kişilerin Türkiye'de ikamet izni ya da uluslararası koruma statüsü taşıdıkları durumlarda da geçerlidir; zira bu statüler artık güvence sağlamamaktadır.

Related Content

November 12, 2025 |

News Release

Türkiye: 'Tahdit Kodları' Güvenlik Arayan Uygur Türklerine Zarar Veriyor

Çin'den gelen Türk
Müslümanların
uluslararası koruma
statüsü güvence altına
alınmalı

Yöntem

İnsan Hakları İzleme Örgütü bu rapor için toplam 20 görüşme gerçekleştirdi; bunların 13'ü Uygurlarla yapıldı. Görüşülen 13 Uygurun tamamı 2014'ten sonra Çin'den ayrılmış ve Türkiye'de çeşitli ikamet statüleriyle yaşamış ya da halen yaşıyor. Bu 13 kişiden dokuzu hala Türkiye'de; dördü ise 2019 ile 2025 arasında ülkeden ayrılmış.

Çin hükümetinin Uygur topluluğu üzerindeki yoğun denetim ve gözetimi nedeniyle Uygurlarla görüşme yapmak oldukça zor. Başlangıçta deneyimlerini paylaşmayı kabul eden beş Uygur, Çin hükümetinden gelebilecek misillemelerden korktuklarını ifade ederek ya

Görüşmeler Mart–Temmuz 2025 arasında Uygurca ve Türkçe, çevrimiçi ve yüz yüze olarak yapıldı. Tüm görüşmecilere görüşmelerin amacı açıklandı ve gönüllülük esasına dayandığı bildirildi; istedikleri soruları yanıtlamayı reddedebilecekleri, kayıt dışı (off the record) yanıt verebilecekleri ve görüşmeyi istedikleri anda sonlandırabilecekleri söylendi. Bu raporda yer alan alıntılar, görüşmeler sırasında tutulan yazılı notlara dayanıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü görüşmecilere herhangi bir ödeme, hizmet ya da kişisel fayda sağlamadı.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, bu raporu hazırlarken Türkiye makamlarının ilgili politikalarını ve Uygurlarla ilgili beş mahkeme kararı, sınır dışı etme kararları, dosya kayıtları, genelgeler, resmi evraklar gibi belgeleri de inceledi. Ayrıca Aralık 2018 ile Ekim 2025 arasında geri gönderme merkezlerinde tutulmuş 33 Uygura ilişkin kamuoyuna açık kaynaklara yansımış vakaları da gözden geçirdi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 23 Eylül 2025'te ve 27 Ekim 2025'te Türkiye makamlarına bir mektup yazarak Türkiye'deki Uygurların durumuna ilişkin bilgi talep etti; bu raporun yazımı sırasında henüz bir yanıt alınmamıştı. Mektubun bir kopyası raporun ekinde yer alıyor.

Gizliliği korumak için, İnsan Hakları İzleme Örgütü tüm görüşmecilerin kimliklerini anonimleştirdi ve raporda görüşmelere ilişkin verilen bilgi asgari düzeyde tutuldu.

Gerekli Bağlam

Çin Hükümeti'nin Sincan'da İşlediği İnsanlığa Karşı Suçlar

Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Sincan veya XUAR), Çin'in kuzeybatısında yer alıyor ve Uygur, Kazak ile çoğunluğu Müslüman olan diğer topluluklara ev sahipliği yapıyor. Bu Türki halkların dili ve kültürü, Çin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Han Çinlilerinden farklı. Bazı Uygurlar bu bölgeyi “Doğu Türkistan” olarak adlandırıyor.

asimilasyoncu uygulamaları giderek daha agresif biçimde sürdürdü.^[1]

Çin hükümeti uzun süredir Sincan'daki Uygurlara karşı baskıcı politikalar yürütüyor.^[2] Ancak 2016 yılı sonlarından itibaren, “Şiddet İçeren Terör Eylemlerine Karşı Sert Mücadele Kampanyası” (严厉打击暴力恐怖活动专项行动) kapsamında insan hakları ihlallerini keskin biçimde tırmandırdı.^[3] Bu ihlaller arasında keyfi gözaltı ve hapis, işkence, zorla kaybetmeler, kitlesel gözetim, kültürel ve dini baskı, ailelerin birbirinden koparılması ve zorla çalıştırma yer alıyor.^[4] Araştırmacılar ayrıca cinsel şiddet vakaları ve üreme haklarının ihlalini de belgeledi.^[5]

Çin hükümeti, neredeyse tüm Uygurları pasaportlarını teslim etmeye zorladı ve seyahatlerini çeşitli yollarla sıkı biçimde denetim altına aldı; bu da insanların bu ihlallerden kaçmasını son derece zorlaştırdı.^[6] Hükümet, bu politikaları ve daha geniş kapsamlı baskı rejimini “terörle mücadele” gerekçesiyle meşru gösteriyor; geçmişte Uygurların işlediğini ileri sürdüğü şiddet eylemlerini bahane ederek milyonlarca kişiyi etkileyen bir kontrol ve baskı sistemi kurdu. Çin yetkilileri, Uygurların telefonlarında Kuran okumalarına ait ses kayıtları bulundurmamak gibi barışçıl faaliyetlerini bile aşırılık ya da terörizmle bir tutuyor.^[7]

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2021 tarihli bir raporunda bu tür ihlallerin insanlığa karşı suç teşkil ettiği sonucuna vardı. İnsanlığa karşı suçlar, herhangi bir sivil nüfusa yönelik yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak kasten işlenen cinayet, işkence ve tecavüz gibi ağır fiilleri ifade eder.^[8]

Bu baskı kampanyasının başlamasının üzerinden neredeyse on yıl geçti ama, aralarında çok sayıda önde gelen Uygur entelektüel ve kültür insanının da bulunduğu yaklaşık yarım milyon kişi, Sincan'daki cezaevlerinde uzun ve keyfi hapis cezalarını çekmeyi sürdürüyor.^[9] Çin hükümeti Sincan'da baskı ve gözetimi üst seviyede tutuyor ve Uygurların ifade ve davranışlarının üzerinde sıkı bir kontrol tesis etmiş durumda.^[10]

Bu çeşit muamelenin dünya genelinde yaygın bir şekilde kınanmasını, Çin hükümetinin faili olduğu Uygurlara yönelik insan hakları ihlallerini konu alan uluslararası haberler teşvik etti. 2021'de Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada ve Avrupa Birliği, bu ihlallerden sorumlu Çinli ve Sincanlı yetkilileri doğrudan hedef alan yaptırımlar uyguladı; ayrıca ABD, zorla çalıştırmayla bağlantılı ürünlerin ülkeye girişini önlemek amacıyla Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası'nı (UFLPA) yürürlüğe koydu.^[11] Buna karşılık,

Ağustos 2022’de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Çin hükümetinin faili olduğu Sincan’daki insan hakları ihlallerinin “insanlığa karşı suç teşkil edebileceği” sonucuna varan kapsamlı bir rapor yayımladı; bu gelişme, BM İnsan Hakları Konseyi’nde söz konusu raporun görüşülmesine ilişkin, sonuçları itibariyle tarihi nitelikte olabilecek bir oylamanın yolunu açtı.^[13] Ne var ki Çin hükümeti, uluslararası nüfuzu sayesinde bu incelemeden az bir farkla kurtuldu.^[14] Söz konusu raporun yayınlanmasından iki yıl sonra, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Volker Türk, Sincan’da “pek çok sorunlu yasa ve politikanın yürürlükte kalmaya devam ettiğini” belirtti.^[15]

Çinli yetkililer bu ihlalleri reddediyor. Dünya genelinde bu ihlallerle ilgili tartışmaları propaganda ve dezenformasyon yoluyla manipüle etmeye ve söz konusu ihlallerin hesabını vermeleri için uygulanan uluslararası baskıyı etkisizleştirmeye çalıştıkları gibi,^[16] OHCHR raporunu da “hukuka aykırı ve hükümsüz” ilan ettiler. Çinli yetkililer rapordaki tüm tavsiyeleri reddetmeyi halen sürdürüyorlar.^[17]

Çin Hükümeti’nin Uygurlara Yönelik Sınır Ötesi Baskı Politikası

Yurtdışında yaşayan Uygurlar da Çin hükümetinin baskısından tamamen kurtulmuş değiller. Hükümet, diasporayı yakından izliyor, korkutuyor ve gözdağı veriyor; sürgündeki muhaliflerin ailelerini gözaltına alıyor ve hapse atıyor, bazı Uygurları ise ülkeye dönmeye zorluyor.

Çin’in Uygurlara yönelik “sınır ötesi baskı” uygulamaları uzun süredir devam ediyor, ancak 2016 yılı sonlarından itibaren şiddeti belirgin biçimde arttı. “Şiddet İçeren Terör Eylemlerine Karşı Sert Mücadele Kampanyası” kapsamında Sincan’daki yetkililer, yurtdışı bağlantısı olan kişilere yönelik denetimi sıkılaştırdı.^[18] Türkiye, Malezya ve Endonezya gibi çoğunluğu Müslüman 26 “hassas ülke”den birine gitmiş olan, orada ailesi bulunan veya bu ülkelerle iletişim kuran Uygurlar sorguya çekildi, gözaltına alındı ve birçok vakada keyfi biçimde hapse atıldı.^[19]

Çin hükümeti, Çin’den kaçan ya da yurtdışında yaşayan Uygurları ülkeye dönmeye zorlamaya çalışıyor; bu kişilerin geri döndüklerinde ciddi zarar görmeleri muhtemel. Hükümet, Dünya Uygur Kongresi eski Başkanı Dolkun İsa gibi siyasi olarak aktif olan Uygurları özellikle hedef alarak “terörist” olmakla suçluyor ve bu kişilerin tutuklanması

Çin hükümeti, ev sahibi hükümetler üzerindeki siyasi veya ekonomik nüfuzunu kullanarak, resmi iade talebinde bulunmadan veya ikili hukuki mekanizmaları işletmeden Uygurların zorla geri gönderilmesini sağlamayı da başardı. Gözaltı, tutuklama veya iade gibi sınır ötesi baskı eylemleri çoğu zaman Çin'in ev sahibi ülkelerin güvenlik birimleriyle yürüttüğü işbirliği üzerinden gerçekleştiriliyor. Bu iadelerin gerçekleşmesine izin veren hükümetler, uluslararası hukukun geri gönderme (refoulement) yasağını ihlal etmiş oluyor.^[21]

Tayland'da yaşanan toplu geri gönderme (refoulement) vakaları, kamuoyuna yansıyan en bilinen ve en kötü örnekler arasında yer alıyor. Tayland makamları 2014 yılında çoğu artan baskılardan kaçarak gelmiş yüzlerce Uyguru göçmenlik ihlalleriyle suçlayarak geri gönderme merkezlerinde gözetim altına aldı. 2015'te ise gözetim altında tutulan yaklaşık 170 Uygur kadın ve çocuk Türkiye'ye gönderildi, buna mukabil 100'den fazla Uygur erkek zorla Çin'e geri gönderildi.^[22] Geriye kalan onlarca Uygur ise süresiz olarak gözetim altında tutulmayı sürdürdü; Şubat 2025'te Tayland 40 Uygur erkeğini daha Çin'e zorla gönderdi.^[23]

Ancak benzer vakalar başka ülkelerde de yaşandı. Mısır makamları, en az 2017'den bu yana onlarca Uyguru keyfi biçimde gözaltına aldı, bu kişilerin Kahire'de sorguya çekilmeleri için Çinli yetkililere izin verdi ve birçoğunu Çin'e sınır dışı etti.^[24] Ayrıca Malezya, Kamboçya, Fas, Suudi Arabistan ve Tacikistan'da da—çoğu zaman Çin hükümetinin talebi üzerine—keyfi gözaltı, gözetim altında tutma ve sınır dışı etme vakaları belgelendi.^[25]

Uygurların Türkiye-Çin İlişkilerindeki Yeri

Türkiye'de tahminen 50.000 Uygur yaşıyor; Orta Asya cumhuriyetlerinden sonra en büyük Uygur diasporalarından biri Türkiye'de bulunuyor.^[26] Türkiye tarihsel olarak Uygur bölgesindeki insan hakları ihlalleri konusundaki endişelerini hem ikili hem de uluslararası düzeylerde dile getirmiş bir ülke.

Bundan on yılı aşkın bir süre önce, 2009'da, 5 Temmuz Urumçi protestolarının ardından Çin hükümetine karşı çıkan dünyadaki az sayıdaki liderden biri Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştu. Protestoların etnik şiddete dönüşmesi, hükümetin de Uygurlar üzerindeki baskısını artırması üzerine, Erdoğan, 5 Temmuz'daki Urumçi olaylarını bir "soykırım" olarak nitelendirmişti.^[27]

ise Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Üçüncü Komitesi'nde Çin'i, Uygurların kültürel ve dini kimliğine saygı göstermeye ve bunu güvence altına almaya çağırdı.^[29] Türkiye, 2021'de 42 ülke ile birlikte Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nde ortak bir bildiriye imza atarak endişelerini dile getirdi ve Çin'i Uygur bölgesindeki baskıyı sona erdirmeye davet etti.^[30] 2022 Eylül'ünde de Türkiye, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (OHCHR) Uygur bölgesine ilişkin raporunun ardından şu açıklamayı yaptı:

Uygur Türklerinin refah ve huzur içinde yaşamaları ile temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin beklenti ve hassasiyetlerimiz, hem Çin Halk Cumhuriyeti makamlarıyla ikili temaslarımızda hem de başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası platformlarda vurgulanmaktadır.^[31]

Çin hükümetinin "Sert Mücadele (Strike Hard) Kampanyası"nın ardından, Aralık 2022'de dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin Uygur bölgesine (Sincan) yapacağı ziyarete beş yıl boyunca izin verilmediği gerekçesiyle Çin hükümetini kamuoyu önünde açıkça eleştirdi.^[32]

Türkiye, ayrıca başta 2015 Temmuz'unda Tayland'dan serbest bırakılan 170'ten fazla kadın ve çocuk olmak üzere, Çin'den kaçıp Güneydoğu Asya'dan ayrılamayan sığınmacı ve mültecileri de kabul etti.

Nitekim Türkiye, ülkede çoğu zaman "Uygur Türkleri" olarak anılan Uygurlara yönelik ayrıcalıklı bir göç politikasını uzun süredir sürdürüyor ve bu politikanın bazı unsurları hala yürürlükte.^[33] Örneğin Uygurlar 2017'den beri, Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) üzerinden, diğer göçmenlerin yararlanamadığı bir usulle uzun dönem ikamet iznine başvurabiliyor.^[34] Bu ayrıcalıklı politika nedeniyle, Uygurlar uzun dönem ikamet iznine hak kazanmak için diğer gruplara uygulanan en az sekiz yıl Türkiye'de ikamet etmiş olmak gibi bazı koşulları yerine getirmek zorunda değiller. Uzun dönem ikamet iznini alan Uygurlar, ardından Türkiye vatandaşlığına başvurabiliyor.

Uzun dönem ikamet izni, Uygurlar için vatandaşlığa geçene kadar en güvenli göçmenlik statüsünü sunuyor; buna karşılık insani ikamet izni ve şartlı mülteci statüsü en az güvence sağlayan statüler. Geçerli pasaport veya vizesi olmadan gelen Uygurlara genellikle insani ikamet izni veriliyor.

vatandaşlık başvurusu hakkında henüz bir karar verilmemişti.^[35] O tarihten bu yana Uygurların göçmenlik statüsüne ilişkin başka istatistik yayımlanmadı. Diğer ikamet izinlerine sahip Uygurlar ya da “şartlı mülteci” statüsündekilere dair veri bulunmuyor.^[36]

Bununla birlikte 2022’den bu yana, Türkiye hükümetinin Uygurların durumuna ilişkin endişelerini dile getirme tonunu belirgin biçimde düşürdüğü anlaşıyor. Bu değişimin, Çin hükümetinin Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Türkiye ile artan ticareti ve yatırımları ile Çin Komünist Partisi’nin Birleşik Cephe Çalışma Dairesi üzerinden yürüttüğü propaganda ve etki faaliyetleri gibi çeşitli etkenlerle bağlantılı olması muhtemel.^[37]

Çin hükümeti, Türkiye’nin Pekin Büyükelçisinin Temmuz 2023 ve Nisan 2024’te, yani bir yıldan kısa bir süre içinde iki kez, Sincan’ı ziyaret etmesine izin verdikten sonra, Çin devlet medyası büyükelçinin Sincan’ın “hızlı ekonomik kalkınmasından” ve Sincan’da “kalkınma hakkının öngördüğü ekonomik ve sosyal haklardan yararlanılabiliyor olmasından” övgü ile bahsettiğini; hak ihlallerinden hiç söz etmediğini aktardı.^[38] Haziran 2024’te ise Dışişleri Bakanı Hakan Fidan’ın Çin ve Sincan ziyaretleri sırasında devlet kanalı CCTV, bakanın Ankara’nın Çin’in toprak bütünlüğüne ve “Tek Çin” politikasına güçlü bağlılığına vurgu yaptığını bildirdi.^[39]

İktidar yanlısı Türkiye gazeteleri, Çin Komünist Partisinin başarılarını öven ve nesnel habercilikten çok advertorial niteliği taşıyan metinler yayımlamaya başladı. Bu arada, Türkiye devletine ait medya kuruluşlarından gazeteciler Sincan’a düzenlenen Çin hükümeti destekli basın turlarına katılarak Çin hükümetinin bölgedeki ağır ihlallerini aklama çabalarına katkı sundu. Tüm bunlar olurken hem iktidar yanlısı hem de hükümet karşıtı medya Sincan’daki ihlallerle ilgili haberlerinde otosansür uyguluyor.^[40]

Aynı zamanda, Çin hükümetinin Türkiye’de Uygur topluluklarını ve Türkiyeli yetkilileri hedef alan casusluk faaliyetlerini sürdürdüğü bildiriliyor.^[41]

Çin hükümeti ayrıca Türkiye’deki Uygurları, memleketteki ailelerine baskı yaparak, Çin başkonsoloslukları ve elçilikleri gibi devletin uzantısı niteliğindeki kurumlarla işbirliği yapmaya ve diğer Uygurlar hakkında bilgi vermeye zorluyor.^[42]

Çin hükümetine karşı protesto gösterileri düzenlemeye çalışan Uygurlar, Türkiye makamları tarafından defalarca engellendi ve bu gösterileri düzenleyenlerden bazılarının vatandaşlık başvuruları “milli güvenlik riski” gerekçe gösterilerek reddedildi.^[43]

Türkiye, dünyada en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkelerden biri. Ağustos 2025 itibarıyla 2,5 milyondan fazla Suriyeli geçici koruma statüsüne sahipti. “Geçici koruma” 2011’den sonra Türkiye’ye gelen Suriye uyrukluları, mültecileri ve vatansız kişileri kapsayan özel bir statü. Ayrıca Ağustos 2023 itibarıyla Avrupa dışı ülkelere gelen 290.000’den fazla kişi şartlı mülteci statüsüne sahipti.^[44] Büyük Suriyeli nüfusun yanı sıra Türkiye hükümeti, Avrupa dışından gelenlerin çoğunu düzensiz göçmen sayıyor; uluslararası korumaya başvuru yollarını sıkı biçimde sınırlıyor. Kalabalık grupların sınır dışı edilmesi ve sınırlarda gerçekleştirilen usulsüz kitlesel geri itmeler de olağanlaştırmış uygulamalar.^[45]

Mayıs 2023 seçim kampanyası sırasında muhalefet siyasetçileri yabancı düşmanlığını giderek artan biçimde araçsallaştırdı. Türkiye makamları, Suriyeli yetişkin erkekleri ve bazı erkek çocukları hukuka aykırı biçimde Türkiye’nin kontrolündeki kuzey Suriye bölgelerine sınır dışı etti; bunu da çoğunlukla kişileri “gönüllü geri dönüş” formlarını imzalamaya zorlayarak yaptı. Mayıs 2023 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararı, “gönüllü geri dönüş” kisvesi altında yapılan zorla geri göndermenin birden çok başlıkta insan hakları ihlali olduğunu tespit etti.^[46]

Göç İdaresi Başkanlığının yıllık raporlarına göre Türkiye, 2024’te 142.536 kişiyi sınır dışı etti; bu sayı 2023’te 130.611, 2022’de 120.484 ve 2021’de 46.845 idi.^[47]

Kara Liste: Tahdit Kodları

Türkiye Makamları Uygurlara Keyfi Biçimde Tahdit Kodları Uyguluyor

Son yıllarda Türkiye makamları, özellikle göçmenlik statüsü nispeten güvencesiz bazı Uygurlara tahdit kodu atıyor. Tahdit kodları, emniyet ve göç sistemlerinde kullanılan harf ve rakam kombinasyonlarından oluşuyor. Yetkili makamlar, göçle ilgili kuralları ya da

Uygurlar gibi göçmen ve mültecilere genelde, kişileri genel kamu güvenliğine tehdit olarak sınıflandıran G87 tahdit kodu uygulanıyor.

Hukuki Çerçeve

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 9. maddesi, Göç İdaresi Başkanlığının (GİB) “kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı” gerekçeleriyle Türkiye'ye girişi sakıncalı görülen yabancılara giriş yasağı koyabileceğini düzenler. Yasada 6 Aralık 2019 tarihinde yapılan bir değişiklik, Türkiye'de halihazırda ikamet eden yabancılara da giriş yasağı konulabilmesi mümkün kılındı. Bu da böyle bir yasağı olan kişinin ülkeden çıkması durumunda yeniden girişine izin verilmeyeceği anlamına geliyor. ^[49]

Ayrıca aynı kanunun 54/2 maddesi, uluslararası koruma başvuru sahipleri veya statü sahipleri hakkında, kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığına tehdit sayılmaları hâlinde sınır dışı etme kararı verilebilmesine olanak tanıyor. Bu ise uluslararası hukuk kapsamında korunan hakların ihlali anlamına geliyor. ^[50]

İki maddede de “tahdit kodu” terimi geçmiyor ama yetkili makamlar bu kodların uygulanmasına karar verirken hukuki dayanak olarak söz konusu maddeleri gösteriyor. Buna ek olarak GİB, giriş yasağı koyma ve yabancılara “tahdit kodu” atama yetkisinin nasıl kullanılacağına ilişkin bir genelge yayımladı. ^[51] İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir kopyasına ulaştığı bu genelgeye göre “G” kategorisi, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı bakımından Türkiye'ye girişi sakıncalı görülen yabancılara uygulanıyor.

Genelgenin eki, “G kodu” verilmesine yol açabilecek nedenleri ayrıntılı olarak sıralıyor ve yetkili makamlara geniş bir takdir yetkisi tanıyor. Örneğin bir tahdit kodu, Türk ceza hukukuna göre suç teşkil eden bir fiile ilişkin suç duyurusuna dayandırılarak uygulanmışsa, kişi daha sonra isnat edilen suçtan beraat etse ya da kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilse bile atanan kod kaldırılmıyor. Nitekim İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün incelediği bir davada mahkeme, kişinin isnat edilen suçtan beraat etmiş olmasına rağmen hakkında verilen sınır dışı etme kararını onadı; bu kararı da GİB genelgesi kapsamında tahdit kodu uygulanması üzerine idari takdir yetkisine dayandırdı.

Bir tahdit kodu kararına maruz kalmak; ikamet ve/veya uluslararası koruma statüsünün iptali, göç mevzuatı kapsamında idari gözetim ve sınır dışı edilme, ayrıca Türkiye'ye yeniden giriş yasağı gibi bir dizi olumsuz sonuç doğurabiliyor. Buna mukabil tahdit kodu

uygulandığını gösteren kanıtlar var. Türkiye’de ikamet eden bir yabancının statüsü, hakkında yapılan bir şikayet nedeniyle anında “düzensiz göçmene” dönüşebiliyor ve olağan bir kontrolde durdurulduğu takdirde geri gönderme merkezine yollanıp, sınır dışı edilebiliyor.

Tahdit kodu atanmasının çeşitli haklar bakımından çok farklı ve önemli sonuçlarına rağmen, yukarıda anılan GİB genelgesi çevrimiçi yayımlanmış ve kamuya açık değil. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüştüğü, göç hukuku alanında çalışan bazı avukatlar dahi ellerinde genelgenin bir nüshasının bulunmadığını ya da genelgeye erişemediklerini anlatıyor.^[52]

Tahdit Kodları Uygulamasında Yabancı İstihbaratın Rolü

Yukarıda belirtildiği gibi, göçmen ve mültecilere çoğu zaman G87 kodu uygulanıyor.^[53] Bu tür vakalarda GİB, genellikle Emniyet Genel Müdürlüğü ile Milli İstihbarat Teşkilatı’nın tavsiyeleri doğrultusunda tahdit kodu atıyor. Bu bağlamda dikkate alınan bilgiler arasında başka hükümetlerden gelen istihbari bilgiler de bulunabiliyor.

Türkiye makamlarının tahdit kodlarını diğer hükümetlerden gelen istihbarata dayandırabilmesi, terörle mücadele kampanyalarını baskı amacıyla araçsallaştıran Çin gibi otoriter hükümetler için bir fırsat penceresi açıyor. Aralarında Uygurların da olduğu mültecilerin vekaletini üstlenen Türkiyeli bir avukat şunları söylüyor:

Bu uygulamalar en çok Türkiye’de hatırı sayılır sayıda vatandaşı ve muhalifi bulunan ülkelerin işine yarıyor, onlar istismar ediyor. Türkiye makamlarına ‘terörist’ listeleri gönderip kendilerini eleştiren kişilere tahdit kodu atanmasını sağlıyorlar. Tacikistan, Özbekistan, Rusya ve Çin gibi ülkeler yapıyor bunu.^[54]

Çin hükümetinin “terörist” olmakla suçladığı Uygurların isimlerini Türkiye makamlarına göndererek iadelerini talep ettiğini gösteren bazı kanıtlar var.^[55] İdris Hasan bu isimlerden biri. Hasan G87 kodu atandığı için Türkiye polisi tarafından defalarca gözaltına alınıyor; bir dönem bir yıldan fazla süre idari gözetim altında tutuluyor.^[56] Çin hükümetinin kendisi hakkında “bir terör örgütüne üye olduğu” gerekçesiyle Interpol Kırmızı Bülteni çıkardığını sonradan öğreniyor. Türkiye’de Interpol bültenleri, çoğu zaman ilgili makamlarca herhangi bir soruşturma yapılmaksızın G87 tahdit kodu

üzerine Interpol sonradan bu bülteni iptal ediyor.^[58] Mart 2025'te ABD'ye seyahat etmesine izin verilen Hasan, Eylül 2025'te Kanada'da ailesiyle buluşuyor.^[59]

Bir başka Uygur da İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Çin hükümetinin kendisini de “terörist” olmakla suçladığını anlattı. Söz konusu kişi Türkiye vatandaşı olduğu için sorguya çekildikten sonra serbest bırakılmış.^[60]

2016'da gerçekleşen darbe girişiminin ardından Türkiye hükümeti tarafından ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) döneminde yetkili makamlar kamu güvenliği ve terörle mücadele alanlarındaki son derece geniş yetkilerini çoğu zaman hukuka aykırı bir biçimde ve kötüye kullandılar.^[61] OHAL 2018'de sona ermiş olsa da bu yetkilerin kötüye kullanımı sürüyor. Türkiye'de ikamet eden göçmenlere G87 kodunun şeffaflıktan yoksun ve keyfi biçimde atanmasının olağanlaşmış olması, bu kötüye kullanımın en iyi örneklerinden biri. Türkiye merkezli MAZLUMDER'in raporuna göre, yetkililer artık “G87 veya G89 gibi güvenlikle ilgili tahdit kodları bulunan kişilere ‘terörist’ muamelesi yapıyor.”^[62]

Avukatlar, mahkemelerin kod atamalarının iptali için yapılan başvurularda, somut delil, objektif koşullar ya da makul gerekçe gibi etkili yargısal denetim için zorunlu unsurları tartışmadan; emniyet kayıtlarına ve göç idaresinin takdir yetkisine dayanarak karar vermeye giderek daha fazla yöneldiğini bildiriyor.

Türkiye'deki Uygurların durumuna vakıf olan Türkiyeli bir yetkili, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göç karşıtı politikalar ile Çin hükümetinden gelen baskıların birleşmesi sonucunda, Uygurların hangi risklerle karşı karşıya oldukları bilinmesine rağmen onlar da diğer göçmenler gibi tahdit kodu atandığını anlattı. Söz konusu yetkili, “Bu kodları mahkeme yoluyla kaldırtmak çok zorlaştı” dedi.^[63] Bu uygulamanın ülkedeki geniş bir Uygur kesimi için felç edici bir belirsizlik yarattığını vurgulayan yetkili, bunun “insanların hayatlarını tamamen bir bilinmeze doğru ittiğini” söyledi.

Uygulamada G87 Kodu

GİB'in karar süreçlerinin şeffaf olmaması, G87 kodunun çoğu zaman muhtemel bir hukuka aykırılığa dair somut delil bulunmadan, keyfi bir biçimde ve etkili başvuru yolu olmaksızın atanmasına yol açıyor. Görüşülen Uygurlar ile onların vekaletini üstlenen avukatların anlattıklarından ve Uygurlarla ilgili beş mahkeme kararının incelenmesinden

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün incelediği, G87 kodu atanmış kişilere ilişkin verilmiş sınır dışı etme kararlarının görüldüğü beş davada mahkemeler, kararların genel ve soyut ifadelerle dayanmasına rağmen sınır dışı kararlarını onadı. Söz konusu mahkeme kararlarında, ilgili kişinin davranışının kamu güvenliği için bir tehlike teşkil ettiği iddiasının hangi gerekçeyle kabul edildiği açıklanmıyor; kararlarda bunun yerine, devletin egemenlik haklarından kaynaklandığı ileri sürülen geniş idari takdir yetkisine itibar ediliyor.

Mahkeme kararlarında ayrıca, Çin'deki Uygurların durumuna ilişkin uluslararası düzeyde kabul gören tespitlere dair herhangi bir değerlendirme yapılmamış. Uygurların Çin'e sınır dışı edilmeleri halinde karşılaşacakları risklere ilişkin beyanları, "açıklamaların ve destekleyici belgelerin yetersizliği" gerekçesiyle hakimler tarafından dikkate alınmamış. Beş davanın beşinde de mahkemeler, ilgili kişinin geri gönderme yasağı kapsamında korunmadığına hükmetmiş.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün incelediği mahkeme kararları da, ikamet izni başvurularının reddine ilişkin GİB kararları da, Uygurlara karşı uygulanan işlemlere dair somut, bireysel gerekçelere yer vermiyor. Bazı vakalarda görüşülen Uygurlar, kendilerine neden G87 kodu atanmış olabileceğini ancak sonradan akıl yürüterek tahmin edebildiklerini anlatıyor. Örneğin bazıları, göç mevzuatına aykırılıkla suçlanıyor. 2016'da ailesiyle birlikte geçerli seyahat belgesiyle Türkiye'ye gelen bir Uygur, GİB belgelerinin geçerliliğinin görevli polis memurları tarafından tanınmaması nedeniyle G87 kodu almış olabileceğini şöyle anlatıyor:

2019'un başlarında bir polis çevirmesinde durduruldum ve bir geri gönderme merkezine gönderildim. O sırada yanımda ikamet başvurusu [Müracaat] belgem vardı, ama polis bunu geçerli bir ikamet izni olarak kabul etmedi. Bir yıl boyunca bir geri gönderme merkezinde tutuldum. Sonradan G87 kodum olduğunu öğrendim. Bu kod gözetim altına alınmadan önce de var mıydı, yoksa gözetim altına alındığım için mi üzerime işlendi bilmiyorum. Bugüne kadar hala netleşmiş değil.^[64]

Başka bir Uygur da, göç mevzuatına aykırılıklar ve hakkında yapılan isimsiz bir ihbarın Türkiye makamlarına ulaşması nedeniyle G87 kodu almış olabileceğini anlattı. Bu kişinin şartlı mülteci koruma statüsü Türkiye makamları tarafından iptal edilmiş, bu da bir sınır dışı kararına yol açmış:

yoldan geçmeye çalıştım; bunun sonucunda çeşitli geri gönderme merkezlerinde birkaç ay gözetim altında tutuldum. [Ancak] hakkımda dava açılmadı, suçlu bulunmadım ve koşulsuz olarak serbest bırakıldım...

Sonrasında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK/UNHCR) mülteci statüsü için başvurduğum... Şartlı mülteci kartı aldım ve çok geçmeden, beni yasadışı bir silah dükkanı işletmekle suçlayan isimsiz bir ihbar üzerine göç idaresine çağırıldım ve ardından gözetim altına alındım.^[65]

Ailemle birlikte koruma altında yaşadığım için bunun bir şaka olabileceğini ciddi ciddi düşündüm... Bir aydan uzun bir süre gözetim altında kaldım ama çıkarıldığım mahkeme beni suçsuz buldu; koşulsuz olarak serbest bırakılmama hükmetti.

Serbest bırakılmadan önce, göç makamları BMMYK kapsamındaki korumamı iptal etti ve bana iki yıl geçerli insani ikamet izni verdi. Ancak göç idaresi yakın zamanda hakkımda bir sınır dışı kararı ile G87 tahdit kodu bulunduğunu söyleyerek yenileme talebimi reddetti.^[66]

Anayasa Mahkemesi söz konusu Uygur'un bu sınır dışı kararına karşı yaptığı başvuruyu reddetmiş olsa da, ikamet izni başvurusunun reddine karşı idare mahkemesindeki davası olumlu sonuçlanmış ve bunun sonucunda GİB kendisine yeniden insani ikamet izni vermiş. Bununla birlikte avukatı, mevcut sınır dışı kararı ve G87 kodu nedeniyle izin yenilemesi sırasında ileride yine sorunlar yaşayabileceği endişesini dile getiriyor.

Uygurların vekaletini üstlenen başka bir avukat da ikamet izinlerinin iptaline yol açan tahdit kodu atamalarında keyfiliğin Uygurlar arasında çok yaygın bir deneyim olduğunu belirtiyor: "Müvekkillerimin çoğu, kendilerine tahdit kodu verilmesine yol açan gerekçeleri ya da Türkiye makamlarının haklarında edindiği hangi olumsuz bilgiler yüzünden bu kodu aldıklarını bilmiyor."^[67]

Başka bir avukat, "kamu güvenliği veya kamu düzenine tehdit" tanımının muğlaklığına ilişkin benzer kaygılar dile getirdi:

makamlar, bu sonuca hangi temelde vardıklarına ilişkin somut delil sunmuyor. Bu tür uygulamalar masumiyet karinesini zedeliyor.^[68]

Benzer bir kaygıyı başka bir avukat da şu sözlerle yineledi:

‘Kamu düzeni veya kamu güvenliği’nin anlamı Türk hukukunda yoruma açık... Yabancı herhangi bir yargısal sürece karıştığında, kararın veya iddianın niteliğine veya ağırlığına bakılmaksızın bu fiilin sınır dışı edilmeyi gerektirip gerektirmediğine GÖKSEM adlı bir birim karar veriyor.^[69]

Aynı avukat, bir göçmene G87 kodunun ne kadar kolay atanabildiğini gösteren çarpıcı bir örnek de verdi. Anlaşıldığı kadarıyla kişinin başkalarını ilgilendiren bir yargısal soruşturmada adının geçmesi dahi tahdit kodu atanması için gerekçe olabiliyor:

Bazı durumlarda, ‘şüpheli’ görülen biriyle telefon görüşmesi yapan kişilere bile kod atanabiliyor. Örneğin, ‘terörizm’ şüphesiyle gözaltına alınan bir Uygur vardı; delil yetersizliği nedeniyle koşulsuz serbest bırakıldı. Ancak soruşturma ‘terörizm’ ile ilgili olduğu için bu kişiyle telefon görüşmesi yapan herkese soruşturma sırasında G87 kodu verildi. Söz konusu kişi serbest bırakıldı ama o sırada G87 kodu verilenler arasında göçmenlik statüsünde ciddi sorunlar yaşayanlar var.^[70]

Yargısal süreçlerde adı geçen yabancıların göç mevzuatı kapsamında idari gözetim altına alınmasının Türkiye’de yaygın bir uygulama olduğunu Başka bir avukat da söyledi.^[71]

Aynı derecede çarpıcı bir vaka, komşusuyla yaşanan basit bir anlaşmazlık sonucunda göçmenlik gerekçesiyle gözetim altına alınan ve hakkında sınır dışı kararı verilen bir Uygur tarafından paylaşıldı. Görüşülen Uygur şunları aktardı:

Polis evime geldi ve komşulardan hakkımda bir şikayet olduğunu söyledi. İlk sorgudan sonra beni boşu boşuna üç aydan uzun bir süre geri gönderme merkezinde tuttular. O komşu şikayetini geri çektiğinde bile bir şey fark etmedi. Serbest bırakıldım ama üç ay içinde ülkeyi terk etmem şartıyla; bu süre boyunca polis ve göç idaresine düzenli imza vermem istendi. Artık elimde hiçbir hukuki belge

merkezine kapatılmak istemiyorum..^[72]

Uygurların vekaletini üstlenen bir avukat ise tahdit kodlarına ilişkin kararlara neredeyse mahkemede bile itiraz edilemez bir durumun ortaya çıktığını şu sözlerle anlattı:

Tahdit kodlarına itiraz ettiğimizde, yetkili makamlardan bu kararlara dair değerlendirmelerini, gerekçelerini ve delillerini istiyoruz. Başka bir deyişle, önce (kişiye) bu kodun var olduğunu gösteren resmi bir belgenin sunulmasını talep ediyoruz ki bunu mahkemede karara itiraz için kullanabilelim. Ancak bu tür belgeleri temin etmek neredeyse imkansız; bu da bu dosyalar üzerinde çalışmayı daha da güçleştiriyor.^[73]

Başka bir avukat, sınır dışı etme gibi idari kararlara itiraz etmenin zorluğuna dair benzer kaygılar dile getirdi:

Basit bir şüphenin idarenin sınır dışı kararı çıkarmasını tetiklediği noktada sorun başlıyor; bundan sonra göçmenlerin ya da mültecilerin bu karara itiraz etmesi neredeyse imkansız hale geliyor. Bu durum uzun süreli idari gözetime de yol açabiliyor.^[74]

Kişiler keyfi biçimde atanan tahdit kodlarına idare mahkemelerinde itiraz etme hakkına sahip olsa da, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne konuşan ve bu konuda birden fazla başvuru yapmış bir avukat, hakimlerin sırf “temkinli olmak” adına bu tür kodları gördüklerinde çoğu kez olumsuz karar verdiklerini belirtti.^[75] Avukatlar bazı başvurularda başarılı olsalar da, çoğu zaman sonuç olumsuz oluyor. 2025'teki yakın tarihli bir vakada, yetkili makamlar, Anayasa Mahkemesi'nin sınır dışı etme kararını bozmasına rağmen Türkmen aktivistler Alisher Sahatov ve Abdyllo Orusov'u sınır dışı etti.^[76]

Uygurlar için ikamet izni almak giderek güçleşiyor.

Uygurların, İstanbul'daki Uygur örgütleri temsilcilerinin ve Uygurların vekaletini üstlenen avukatların, Türkiye vatandaşlığı bulunmayan Uygurların ikamet izni sağlamada giderek daha ciddi güçlükler yaşadıkları ve geri gönderme merkezlerinde idari gözetim risklerinin yükseldiğine ilişkin bildirimlerinde 2023'ün başlarından beri bir artış gözleniyor. Türkiye makamlarının, çoğu kez iddiaları destekleyen somut delil sunmadan, kişilerin “kamu

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne yaptığı değerlendirmeye göre: “Artık Uygurlara insani ikamet izni bile verilmiyor.”^[77]

Yukarıda belirtildiği üzere, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Göç İdaresi Başkanlığı'nın Uygurlara ikamet izni vermeyi reddeden dört kararını inceledi; bu kararların üçü uzun dönem ikamet iznine, biri insani ikamet iznine ilişkindi.

Uzun dönem ikamet izni başvurularının reddedildiği kararlardan ikisinde GİB, gerekçe olarak “Göç Politikaları Kurulunca belirlenen şartların karşılanmaması” ifadesini kullanmış. Diğer bir kararda ise yetkili makamlar, reddin gerekçeleri arasına ilgili kişi hakkında “sınır dışı kararı bulunmasını” da eklemiş. Kararın muhatabına itiraz hakkı olduğu bildirilmiş, ancak kararda hangi şartların karşılanmadığı belirtilmemiş; kişinin varlığından haberdar olmadığı sınır dışı kararına ilişkin düzenlenme tarihi ya da bu karara dayanak oluşturan olgu veya olaylara dair hiçbir bilgiye yer verilmemiş. Sonuç olarak kişi, karara karşı başvuru yapabilmek için açık ve belirli dayanaklardan yoksun bırakılmış.

İnsani ikamet izninin reddine ilişkin GİB kararı da aynı ölçüde şeffaflıktan yoksundu. Başvuru, somut olgu, gerekçe veya değerlendirme ortaya konmadan, yalnızca soyut bir ifadeyle “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 6458 sayılı Kanun'un 46. maddesinde belirtilen şartların sağlanmadığı” gerekçesiyle reddedilmiş; oysa başvuru, insani ikamet izni verilmesi gereken kategorilerin şartlarını görünürde sağlıyordu.^[78]

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından verilmiş ve Uygurların vatandaşlık başvurularını reddeden üç kararı da inceledi. Ret gerekçelerinde, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 12. maddesine atıf yapılarak “kamu düzenine” ve “milli güvenliğe” ilişkin sakıncalar bulunduğu ifade ediliyordu.

Uygurların vekaletini üstlenen bir avukat, Uygurların göçmenlik sisteminde giderek artan bir kırılganlıkla karşı karşıya kaldığını şu sözlerle anlattı:

Hükümetin Uygurların uzun dönem ikamet izinlerini iptal edip [yerine] insani ikamet izni verdiği çok sayıda vaka var. Bu kararlar keyfi. Ve bazı müvekillerimin insani ikamet izinleri de iptal ediliyor ya da yenilenmiyor.

Bu gibi durumlarda insanlar bir yıla kadar bu merkezlerde tutulabiliyor. Sonra herhangi bir yasal statü olmaksızın serbest bırakılıyorlar. Ardından birkaç gün sonra başka bir polis çevirmesinde

bir yer haline geliyor.^[79]

Bir avukat da İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne yalnızca bir geri gönderme merkezinde tutulmuş olmanın bile, yetkili makamların bir kişinin ikamet iznini iptal etmesi için yeterli gerekçe sayılabildiğini anlattı:

Yetkili makamlar, (başvurucunun) geçerli ya da geçersiz bir nedenle idari gözetimde tutulduğu yönünde bir kaydı bulunmasını gerekçe göstererek de insani ikamet izni başvurusunu reddedebiliyor. Bu durumda, kişinin ve ailesinin hayatı ağır biçimde etkileniyor.^[80]

Türkiye'de faaliyet gösteren bir Uygur sivil toplum kuruluşunun, kendisi de ikamet izni başvurusunda güçlük yaşamış bir temsilcisi, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Belgeleyebildiğimiz kadarıyla, Türkiye makamları yalnızca 2024 yılında 100'den fazla Uyguru geri gönderme merkezlerine gönderdi. Bu kişilerin genellikle uzun dönem ikamet izni yok; insani ikamet izniyle kalıyorlar. İnsani ikametlerini yenilemeye gittiklerinde pek çoğu sorun yaşamaya başladı ve geçerli izinleri olmadığından gözetim altına alındılar. Bu vakalara dair net istatistik ise kimsenin elinde yok.^[81]

Bir Uygur, gözetim altına alınmasına yol açan suçtan mahkemede beraat etmiş olmasına rağmen, geri gönderme merkezinde tutulduğu için Türkiye'de ikamet iznine başvuramadığını anlattı. Söz konusu Uygur Türkiye'den ayrılmış ve şimdi bir Avrupa ülkesine sığınmaya çalışıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları aktardı:

Türk polisi 2024'te beni IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) ile bağlantım olduğu iddiasıyla gözaltına aldı ama buna ilişkin bir delil sunmadı. Geri gönderme merkezinde bir ay geçirdim; beraat ettiğim için serbest bırakıldım. Ancak yetkili makamlar ikamet iznimi iptal etti ve yeni başvurumu da reddetti. Sabıka kaydım yoktu; kuşkuları sürüyorsa soruşturma açmalarını, aksi halde iznimi yenilemelerini istedim. Avukatım masum olduğumu bildiğini söyledi ama göç sistemi içinde bana yardımcı olamadı. Geçerli bir Çin pasaportum vardı; bu yüzden her şeyi riske atıp güvenli bir yere gitmeye karar verdim—

edilebilirdim. Benzer durumda çok sayıda Uygur tanıyorum;
Türkiye’de korku içinde yaşıyorlar.^[82]

Benzer şekilde, ikamet izni başvurusu yetkili makamlar tarafından reddedilen bir Uygur, keyfi olarak idari gözetim altında tutulup defalarca başvurmasına rağmen ikamet iznini yenileyememesine ilişkin deneyimlerini şu şekilde anlattı:

Suçluymuşum gibi muamele gördüm. Bir yıl idari gözetimde kaldım... İkamet iznimi birkaç kez yenilemeye çalıştım ama başaramadım. Göç idaresi, son ikamet izni başvurumun reddedildiğini bildirdikten sonra, ülkeyi 10 gün içinde terk etmem gerektiğini söyledi. Bunun üzerine ülkeden ayrılmaya karar verdim. Geçerli Çin pasaportum vardı; Avrupa’da güvenliğe ulaşmanın bir yolu olabileceğini düşündüğüm üçüncü bir ülkeye uçak bileti aldım. Türkiye makamları beni havalimanında gözaltına aldı ve iki yıllık giriş yasağı koydu.

Eşim ve çocuklarım hala Türkiye’de. Uzun dönem ikamet izinleri var ve Türkiye vatandaşlığına başvurdular. Vatandaşlık başvuruları gerekçe gösterilmeksizin reddedildi ve onlarla nasıl yeniden bir araya gelebileceğimi bilmiyorum.^[83]

Türkiye’de geçerli ikamet izni olmayan bir başka Uygur ise, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne Türkiye’de nasıl korku içinde yaşadığını şu sözlerle anlattı:

Türkiye’ye ilk geldiğimde insani ikamet iznine başvurdum; daha sonra Türkiye makamları Uygurlara böyle istisnalar tanımaya başlayınca uzun dönem ikamet iznine başvurdum. Ancak başvurum reddedildi, bunun üzerine yeniden insani ikamet iznine başvurdum. Bir yıl önce göç makamları benden her ay imza vermemi istedi ve bir tahdit kodum olduğunu söylediler. Bunun neyle ilgili olduğuna dair hiçbir fikrim yok. Bu konuda bana hiçbir belge de vermediler. Şeffaf değil ve makul da değil. İkamet iznimde bir “sorun” olduğu—hakkımda bir sınır dışı kararı bulunduğu gerekçesiyle, en az iki kez, her seferinde iki saat boyunca keyfi olarak gözetim altına alındım ve sorguya çekildim. Artık korku içinde yaşıyorum; gündüzleri dışarı çıktığımda bile kendimi güvende hissetmiyorum, çünkü polis beni durdurup bir geri gönderme merkezine götürebilir. Benzer sorunlar yaşayan çok kişi tanıyorum.

uzun dönem ikamet iznine başvurduğum. Ancak başvurum reddedildi, bunun üzerine yeniden insani ikamet iznine başvurduğum. Bir yıl önce göç makamları benden her ay imza vermemi istedi ve bir tehdit kodum olduğunu söylediler. Bunun neyle ilgili olduğuna dair hiçbir fikrim yok. Bu konuda bana hiçbir belge de vermediler. Şeffaf değil ve makul da değil. İkamet iznimde bir “sorun” olduğu—hakkımda bir sınır dışı kararı bulunduğu gerekçesiyle, en az iki kez, her seferinde iki saat boyunca keyfi olarak gözetim altına alındım ve sorguya çekildim. Artık korku içinde yaşıyorum; gündüzleri dışarı çıktığımda bile kendimi güvende hissetmiyorum, çünkü polis beni durdurup bir geri gönderme merkezine götürebilir. Benzer sorunlar yaşayan çok kişi tanıyorum.^[84]

Geçerli pasaport olmadan Türkiye’ye gelen Uygurlar artık insani ikamet izni almakta dahi zorlanıyor. Onlardan biri, neden izin alamadığını öğrenmeye çalıştığında bir göç idaresi görevlisinin kendisini tehdit ettiğini anlattı; görevli şöyle demiş: “gürültü yapmaya devam edersen seni içeri atarım.”^[85]

Bu tür dosyalar üzerinde çalışan bir avukat, Türkiye makamlarının Çin nedeniyle Uygurlara uluslararası koruma süreçlerinde tereddütlü davranabildiğini vurguladı:

İnsani ikamet izinleri siyasi bir mesele. Hükümet, Çin nedeniyle Uygurlara uluslararası koruma [şartlı mülteci statüsü] vermek istemiyor; bu yüzden insani ikamet izinleri düzenliyor. Bunlar reddedildiğinde Uygurlar için başka bir yol kalmıyor. Hatta bazen, insani ikamet izninin reddi bir “koda” yol açabiliyor—tersi değil; yani yetkililer herhangi bir somut delille desteklemeden “vardır bir nedeni” varsayımıyla hareket edebiliyorlar.^[86]

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüştüğü tüm Uygurlar, kendilerine tehdit kodu atanmasına ya da ikamet/vatandaşlık başvurularının reddedilmesine yol açan gerekçelere dair Türkiye makamları tarafından delil sunulmadığını söylüyor. “Kamu güvenliği tehdidi” gibi muğlak bir terim, ne tür bir tehdidin söz konusu olduğu ve bunun hangi temele dayandığı açıklanmaksızın kullanılıyor. Görüşülen tüm avukatlar, tehdit kodlarına ya da ikamet izinlerinin iptaline/başvuruların reddine itiraz etmenin son derece güçleştiğini belirtiyor.

Özünde, Türkiye’de güvenlik ile göçmen ve mülteci politikalarıyla bağlantılı sorunlar var. Çin’den gelen istihbari bilgiler, Interpol bültenleri, kişinin kendi durumuna ilişkin, geçerli pasaport olmaksızın Türkiye’ye gelmiş olması gibi çeşitli etmenler vakalar üzerinde etkili oluyor. Bazen yetkili makamlar, dosyaları gereği gibi incelemeyen, kişilerin “kamu güvenliğine tehdit oluşturdukları” gibi muğlak iddialarla vatandaşlık veya ikamet izni başvurularını reddedebiliyor.^[87]

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye makamlarına yazılı başvuruda bulunarak, başka hususların yanı sıra, 2018’den bu yana ikamet izinleri iptal edilen ya da yenileme talepleri reddedilen Uygurların sayısına ilişkin verileri de sordu; bu metin kaleme alınırken henüz bir yanıt alınmamıştı.

Artık Korunmuyorlar: “Suçluymuşum Gibi Muamele Gördüm”

Geri Gönderme Merkezlerindeki Koşullar

Türk hukukuna göre kişi, suç isnadı içermeyen idari bir tedbir olan göçmenlik gerekçeli idari gözetimde en fazla altı ay tutulabilir; belli durumlarda bu süre en fazla altı ay daha uzatılabilir.^[88]

Geri gönderme merkezlerini düzenli olarak ziyaret eden avukatlar başta olmak üzere bu rapor için görüşülen herkes söz konusu merkezlerdeki kötü koşullar ve gözetim altındaki kişilere yönelik kötü muamele hakkındaki kaygılarını dile getirdi. Bir avukat, “Ne yazık ki geri gönderme merkezlerinde işkence ve kötü muamele var; kafası ya da kolu, bacağı kırılmış insanlar gördüm,” dedi.^[89] Bir başka avukat ise, “Kötü muamele var. Avukatlar

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde insanlık dışı ve aşağılayıcı koşullar ile kötü muameleyi 2022'de belgelemişti.^[91] Bu merkezlerde daha önce gözetim altında tutulan kişiler, sık sık bir geri gönderme merkezinden diğerine nakledildiklerini, hatta bazen başka bir merkeze gönderildikten sonra aynı merkeze tekrar getirildiklerini anlatmışlardı. Bu durumun merkezlerdeki aşırı kalabalıktan kaynaklandığı anlaşıyordu; ancak bu sık nakiller kaygıyı artırıyor ve gözetim altındaki kişilerin avukatlarıyla ya da dışarıda hukuki, maddi veya manevi destek sağlamaya çalışan kişilerle temas kurmasını ve bunu sürdürmesini son derece güçleştiriyordu. Daha yakın tarihli görüşmeler, bu tablonun temelde değişmediğini gösteriyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye makamları tarafından 2017–2025 arasında farklı dönemlerde geri gönderme merkezlerine gönderilen Uygurlarla da görüşmeler gerçekleştirdi. Bu kişilerin bazıları, en son 2025'in başlarında olmak üzere, bu süre zarfında birden fazla kez gözetim altına alınmıştı.

Çeşitli geri gönderme merkezlerinde birkaç ay kalmış bir Uygur, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Koşullar çok kötüydü. Bir seferinde, tesis dokuz gün boyunca üst üste düzgün yemek sağlamadı. Bir geri gönderme merkezinde, bir hafta boyunca beton zeminde yattım ve iki kişiyle tek bir battaniyeyi paylaştım. Küçük bir koğuşta 20 kişi vardı; hijyen diye bir şey yoktu. Bitlenen insanlar gördüm.^[92]

Bir başka Uygur, Türkiye'de polisle ilk temasını İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şöyle aktardı:

Karakolda ilk sorgu sırasında bana çok kötü davrandılar. Bana defalarca Türkiye'de ne işim olduğunu sordular. Çin'in baskısından kaçıp koruma aramak için geldiğimi söyledim. Onlara 'sizi kardeşim olarak görüyorum' dedim. Bana bağırarak, 'Burada seni sevmiyoruz. Siktir git. Bok parçası. Pis herif. Geldiğin yere geri dön.' dediler.

Bu kişi daha sonra çeşitli geri gönderme merkezlerinde iki ay gözetim altında kalmış. Maruz kaldığı insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi şöyle anlattı:

tabi tuttu ve aşağıladılar. İç çamaşırım dahil tüm kıyafetlerimi çıkarmaya zorlandım.”^[93]

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüştüğü üç kişi daha, geri gönderme merkezlerinde görevliler tarafından çıplak aramaya tabi tutulduklarını aktardı.

Türk hukukunda, özellikle göç gerekçesiyle idari gözetimde tutulan kişilerin çıplak aranmasına açık bir yasal dayanak yok. ^[94] Uluslararası insan hakları normlarıyla uyumlu açık bir yasal dayanak olmaksızın Türkiye’deki geri gönderme merkezlerindeki göçmenlerin herhangi bir şekilde aramaya tabi tutulması hukuksuzdur; çıplak arama ise insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağının ihlalidir.

Türkiye’den Sınır Dışı Edilme Riski

Türkiye makamları, hiçbir Uyguru Çin’e sınır dışı etmediklerini ileri sürseler de 2018 ve 2019’da, ikisi çocuk en az altı kişinin Türkiye’den Çin’e sınır dışı edilmiş olabileceğine dair bulgular var. Mayıs 2018’de Burhan Kerim, Muhammed Ali ve Tohti Adiljan isimli en az üç Uygurun doğrudan Çin’e gönderildiği bildirildi. ^[95] Haziran 2019’da Zinnetgul Tursun ile iki küçük kızı Hilal Shehinur ve Banu Abdullah, Türkiye makamları tarafından Tacikistan’a sınır dışı edildi; Tacik makamları ise onları Çin’e geri gönderdi. ^[96] Zinnetgul’un Türkiye’de bulunan kız kardeşi, o tarihten beri kendisinden haber alınamadığını belirtiyor. ^[97]

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Türkiye ve Uygur kaynakları üzerinde yaptığı inceleme, Aralık 2018–Ekim 2025 döneminde Türkiye’deki geri gönderme merkezlerinde toplam 33 Uygurun gözaltına alındığını aktaran haberler ve sosyal medya paylaşımlarını ortaya koydu. Bu kişilerin nihayetinde geri gönderilip gönderilmediği tespit edilemedi. Yerel STK’lar ve avukatların tahminlerine göre, sınır dışı edilme amacıyla gözaltına alınanların gerçek sayısı muhtemelen daha yüksek.

Avukatlar başta olmak üzere, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüştüğü herkes Türkiye’deki göç makamlarının gözetim altındaki kişileri “gönüllü geri dönüş” formlarını imzalamaya zorladığını anlatıyor. Görüşülen Uygurlardan en az üçü bu formu imzalamış; bunlardan biri Çin ile suçluların iadesi anlaşması bulunan Birleşik Arap Emirlikleri’ne sınır dışı edilmiş. İkinci Uygur ise 2019’da az kalsın Çin’e gönderilecekmiş, ama havaalanında yüksek sesle karşı çıkması nedeniyle gönderilmemiş. Bu olay yine de Türkiye

Gece 04.00'tü ve görevliler beni bir araca götürdü. Nereye gittiğimizi söylemediler. Sorduğumda "Seni Çin'e gönderiyoruz" diye yanıt verdiler. Bir havaalanına gittik; uluslararası gidiş terminali olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Panikledim ve beni sınır dışı etmemeleri için yalvardım. "Beni burada, hemen öldürün; ama Çin'e göndermeyin" dedim. Ellerim kelepçeliydi ama [pasaport kontrolünde] kelepçeleri çıkardılar. Sonra direnmeye devam ettim ve bu birçok insanın dikkatini çekti. Bunun üzerine görevliler birileriyle görüştüler ve beni iç hatlara aktardılar; ardından Türkiye'de başka bir geri gönderme merkezine gönderildim.^[98]

Göç görevlilerinin koruma statüleri ne olursa olsun yabancıları "gönüllü geri dönüş" formlarını imzalamaya zorlamaları sık görülen bir uygulama. Hukuksuz sınır dışı vakalarında çalışan bir avukat şöyle konuşuyor: "Sınır dışı edilenlerin yüzde 99'u, Uygur olup olmadıklarına bakılmaksızın, baskı altında imza atıyor; bunların hepsi hukuksuz."^[99]

Bir geri gönderme merkezinde bir ay geçirmiş bir Uygur, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Suçluymuşum gibi muamele gördüm. Gözetim altına alındığımda görevliler tarafından sorgulandım ve hem Türkçe hem de Çince yazılmış bir belgeyi imzalamam istendi. Bu dillerin ikisini de tam olarak anlayamıyordum. Geri gönderme merkezinde tercüman vardı ama o belge bana tercüme edilmedi. Görevliler, bu kağıtları imzalamamın benim iyiliğime olduğunu söylediler. Avukatım yoktu. Sonunda belgeyi imzaladım. Bunun "gönüllü geri dönüş" formu olduğunu bilmiyordum. Neyse ki davam kamuoyuna yansıdı ve serbest bırakıldım. Ama o zamandan beri hakkımda bir sınır dışı kararı ve G87 tahdit kodu var; bu da Türkiye'de yasal ikamet izni almamı imkansız hale getirdi.^[100]

Geri gönderme merkezlerinde gözetim altında tutulan kişilerin yetkili makamlarca "gönüllü geri dönüş" formlarını imzalamaya zorlandığı ve bunun hukuka aykırı olduğu İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne başka bir avukat tarafından da doğrulandı:

imzalaması istenen bir Uygur müvekkil gördüm. Buna izin vermedim. Müdahale etmeseydim, o kişi kendini Çin'e giden bir uçakta bulabilirdi. Herkesten o formu imzalaması isteniyor. Okuma yazması olmayanlar ya da okudukları dili anlamayanlar bile imzalamaya zorlanıyor. Bu tesislerde görev yapan görevliler bunun hukuksuz olduğunu bilmiyor. Geri gönderme yasağının uygulanması gereken özel durumlar var; özellikle Uygurlar söz konusu olduğunda.^[101]

Türkiye, Uygurları çoğunlukla Çin pasaportlarıyla vizesiz girebildikleri ülkelere sınır dışı ediyor; örneğin Balkanlar'daki, Körfez'deki ve Orta Asya'daki ülkeler ile bir vakada Kuzey Afrika'daki bir ülkeye. Ancak bu ülkelerin tamamının Çin ile suçluların iadesi anlaşması bulunuyor; bu da Türkiye'den üçüncü bir ülkeye gönderilen her Uyguru Çin'e iade edilme riskiyle ciddi biçimde karşı karşıya bırakıyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, çoğu 2023–2025 tarihli 12 sınır dışı etme kararı ile bu kararlara yönelik itirazlara ilişkin beş mahkeme belgesini inceledi. İdare mahkemeleri, Uygurların Çin'e geri gönderilmeleri halinde zulme uğrayacaklarına dair beyanlarını kimi kararlarda dikkate almadı. Bazı kararlarda ise, kişinin Çin'e gönderilmesi halinde zulme uğrayacağına dair ciddi ve somut delil bulunmadığı iddia edildi.^[102] Bir kararda mahkeme, kişinin “kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit” oluşturduğunu değerlendirerek, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 54/1(d) maddesi uyarınca Türkiye'den Kırgızistan ya da Ekvador'a sınır dışı edilmesinin hukuka aykırı olmadığı sonucuna vardı. Kırgızistan'ın Çin ile iade anlaşması bulunuyor; Ekvador'un ise Çin ile imzaladığı iade anlaşması onay sürecinde. Mahkemeler, bu ülkelerde geri gönderme (refoulement) riski bulunup bulunmadığını değerlendirmeye almadı. İnsan Hakları İzleme Örgütü, söz konusu kişilerden birinin güvenli biçimde bir Avrupa ülkesine ulaştığını doğruladı; bir diğerrinin de İstanbul'da insani ikamet izniyle yaşadığını tespit etti. Diğer Uygurların güncel durumuna ulaşmak mümkün olmadı.

Uygur dosyaları üzerinde çalışan bir avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne idare mahkemesi itiraz kararlarının Uygurları tehlikeye attığını şu sözlerle anlattı:

Geri göndermeme (non-refoulement) ilkesini de düzenleyen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre Uygurlar hakkında sınır dışı kararı verilmemesi gerekir. Ancak uygulamada, geçmişte göç idaresinden sınır dışı kararları geldiğinde mahkemeler Uygurların itirazlarını kabul eder ve “bu kişinin menşe ülkesine sınır dışı edilmesi sakıncalıdır; gönüllü olarak ya da üçüncü bir ülkeye

Yetkililerin iddia ettiği gibi Çin'e doğrudan bir sınır dışı işlemi olmayabilir; yine de Türkiye'de yabancı statüsündeki Uygurların korkusu belirgin biçimde artıyor.^[103]

Türkiye'deki idare mahkemeleri, mülteci haklarına ilişkin akademik çalışmalarda da vurgulandığı üzere, tutarsız kararlar veriyor. 2014-2021 arasında verilmiş mahkeme kararlarında çok sayıda tutarsızlık tespit eden bir akademisyenin vardığı sonuç şu: "idare mahkemelerinin karar verme pratiği hala fazlasıyla bir piyango niteliği taşıyor."^[104]

Bir başka avukat da, geri gönderme merkezlerine düşen herkes için geçerli olan keyfi kararlara ilişkin bu kaygıları yineleyerek, Uygurların Türkiye'den çıkarıldıktan sonra vizesiz girebilecekleri güvenli bir üçüncü ülke bulunmadığını vurguladı. Ayrıca eskiden Çin'deki durumun mahkemeler tarafından dikkate alındığını, ancak artık bunun daha seyrek, hatta belki de hiç yapılmadığını belirtti:

Bir Uygur geri gönderme merkezine düştüğünde, diğer vakalardan farklı muamele görmesine yol açan eski uygulamalar artık bitti. Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) herkes hakkında sınır dışı kararı alıyor. Bu hukuka aykırı, ancak ısrar ediyorlar. Geçmişte idare mahkemeleri Uygurlarla ilgili sınır dışı kararlarını bozar, "bu kişinin menşe ülkesine sınır dışı edilmesi sakıncalıdır; gönüllü olarak ya da üçüncü bir ülkeye gönderilebilir" derdi. Mahkemeler bu tür vakalarda göç idaresinin kararını ilk kez birkaç dosyada onayladı. Ve unutmayalım ki Çin pasaportu taşıyan ve sınır dışı edilme riski altındaki Uygurlar açısından 'güvenli üçüncü ülke' diye bir şey fiilen yok.^[105]

Güvenlik Arayışı

Çin'in Uygurlara yönelik sınır ötesi baskı politikaları, bunun Türkiye makamları üzerindeki etkisi ve Çin-Türkiye ilişkilerindeki yakınlaşma, Türkiye'de yükselişe geçen göç karşıtı politikalarla birleşince, Uygurların Türkiye'de artık güvende olmadıkları ve korunmadıkları yönünde hissi güçleniyor. Türkiye'den ayrılan Uygurların sayısına dair kamuoyuyla paylaşılmış istatistik yok; ancak güvenliğe kavuşmak için Avrupa'ya gitmeye çalışan Uygurlar var ve bu rapor için görüştüğü 13 Uygurdan dördü bunların arasında yer alıyor.

Uygur ve diğer Türki Müslümanların” ülkeye girişinin hızlandırılmasını amaçlayan M-62 sayılı önergeyi kabul etti.^[106] İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün bu rapor için görüştüğü 13 Uygurdan yedisi halen Türkiye’de bulunuyor, bunların da altısı M-62 programına başvurmuş durumda.

Bir Uygur aktiviste, Türkiye’de özellikle göçmenlik statüsü daha güvencesiz olan Uygurların, güvenliğe kavuşmak için başka ülkelerde bir arayış içine girdiğini, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne şu sözlerle anlattı:

Türkiye’de Uygurlara sınır ötesinden uygulanan baskılar, Uygurların, hatta Türkiye vatandaşlığını almış Uygurların bile Türkiye’den uzaklaşmasına yol açıyor. Ama en çok etkilenenler ikamet izni bulunmayanlar. Küçük mahallemizden en az iki Uygur herhangi bir açıklama yapılmadan gözetim altına alındı. Yetkili makamlar bilgi vermedikleri gibi ve etkili başvuru yollarını da işletmiyorlar. Bu da insanları güvenliği başka ülkelerde aramaya itiyor.^[107]

İnsan Hakları İzleme Örgütü, kendisini “gönüllü” olarak sınır dışı eden Uygur bir mülteciyle görüştü; bu kişi, güvenli bir ülkeye ulaşmak için verdiği uzun mücadeleyi anlattı. Söz konusu kişi, Türkiye’den ayrıldıktan sonra Çin hükümetinin sığınma başvurusunda bulunduğu üçüncü ülkelerin hükümetlerinden iadesini talep ettiğini aktardı. Çin makamları ayrıca kendisinden diğer Uygurlar hakkında bilgi vermesini istemiş ve Sincan’daki aile üyelerine atıfta bulunarak, kendisinin tehdit olarak algıladığı ifadelerle baskı uygulamış:

Türkiye’den ayrılmaya —kendi kendimi “sınır dışı etmeye”— karar verdim; çünkü Türkiye beni derinden hayal kırıklığına uğrattı. Ayrılırken bana G87 tahdit kodu verdiler; bu da Türkiye’ye yeniden girmemin beş yıl boyunca yasaklanması demektir. Türkiye makamları beni, Çin pasaportu sahiplerinin vizesiz girebildiği bir ülkeye sınır dışı etti. Param yoktu, kimseyi tanıımıyordum; bu yüzden Çin’le vize muafiyeti bulunan başka bir ülkeye geçmeye karar verdim.

Orada birkaç yıl yasa dışı biçimde, saklanarak yaşadım; çeşitli işlerde çalıştım. Ama bir banka hesabı bile açamadım, hastaneye de gidemiyordum. Sonunda kendimi hapiste buldum; orada kötü muamele gördüm ve sağlık sorunları yaşadım. Çin vatandaşı olduğum

hükümetinin baskısına rağmen, yetkililer beni sınır dışı etmeyi reddettiler; çünkü sınır dışı etselerdi uluslararası hukuku ihlal etmiş olacaktı.

Bunun ardından yeni bir ülkeye gidip yeni bir hayat kurmaya çalıştım. Evlendim. İkamet iznim vardı. Siyasi olarak da faal oldum. Bu, Çin hükümetinin dikkatini çekti ve orada da üzerimde baskı kurmaya başladılar. BMMYK'dan koruma talep ettim. Orada çalışan biri, gayriresmi olarak bana durumumun tehlikeli olduğunu; Çin hükümetinin beni aradığını söyledi.

Sonunda, maruz kaldığım gözdağı ve baskılar nedeniyle Çin'le yakın ilişkisi olan o ülkeden de ayrılmaya karar verdim. Risk aldım; bugün yaşadığım güvenli ülkeye ulaşmak için pek çok sınırı yasa dışı yollarla geçtim. Bugün bile Çin makamları benimle irtibata geçip diğer Uygurlar hakkında sorular yöneltiyor. Aile üyelerimi [gözetim altına almakla] tehdit ettiklerinde bile onlar için çalışmayı reddettim. Her şeye rağmen değerlerime bağlı kalarak yaşıyorum.^[108]

İlgili Uluslararası Hukuk

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS/ICCPR), İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (CAT) ile 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesine taraftır; bu sözleşmelerin tümü, bu raporda tespit edilen Uygurlara yönelik ihlaller bakımından özel önem taşır.^[109]

Uluslararası hukuk, devletleri geri göndermeme ilkesine uymakla yükümlü kılar; yani bir kimsenin zulüm, işkence veya diğer kötü muameleyle ya da yaşam hakkına yönelik gerçek bir tehditle karşılaşacağı bir yere gönderilmesini yasaklar. Bu, kişinin muhtemel zulüm ve kötü muamelenin bulunduğu yere doğrudan gönderilmesi kadar, zincir halinde geri gönderme (chain refoulement) yoluyla dolaylı gönderilmesi hâllerini de kapsar. Geri göndermeme ilkesi, teamül hukukunun bir parçasıdır; Türkiye'nin taraf olduğu yukarıda anılan insan hakları sözleşmelerinde yer alır ve Türk hukukuna da yansımıştır.

AİHS ve MSHUS, sırasıyla 3. ve 7. maddelerde, işkence ile insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezayı mutlak biçimde yasaklar; bu mutlak yasak, böyle bir muameleyle maruz kalma riski bulunan bir ülkeye herhangi bir kişinin gönderilmesini de kapsar. CAT'in 3. maddesi, "bir kişinin işkenceye maruz kalacağına inanmak için esaslı nedenlerin bulunduğu" bir yere gönderilmesini açıkça yasaklar.

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesine taraftır ve uygulamada coğrafi sınırlamayı sürdürse de Sözleşmenin 33. maddesinde yer alan geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine bağlıdır.^[110]

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 4. maddesi, Türkiye'nin geri göndermeme (non-refoulement) yükümlülüğünü yansıtır ve "hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza ya da muameleyle maruz kalabileceği ya da ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle yaşamı ya da özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir yere geri gönderilemeyeceğini" düzenler.^[111] Aynı kanunun 55. maddesi, "geri gönderileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz kalacağına dair ciddi emareler bulunan" kişiler hakkında sınır dışı etme kararı verilemeyeceğini hükme bağlar. Ancak 55. madde, ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle zulüm görme yönünde haklı korkusu olan kişilere açıkça atıf yapmaz.^[112]

Aşağılayıcı Muamele Yasağı

AİHS, MSHUS ve CAT'te yer alan işkence ile insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezanın mutlak yasağı, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yetkili makamların uyguladığı her türlü muameleyi, daha genel olarak da kolluk görevlileriyle karşı karşıya kalan kişilere yönelik işlem ve uygulamaları kapsar; gözaltı ve idari gözetim koşulları da bu kapsamdadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Uygurların sözlü hakaret, çıplak arama ve

Aşağılayıcı Muamele

Kötü muamelenin mutlak yasağı ihlal edilebilmesi için asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması gerekir; ancak bu eşik, olayın tüm koşullarına, muamelenin süresi, fiziksel ya da ruhsal etkileri ve kimi zaman mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi unsurlara bağlıdır.

^[113] Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kolluk görevlilerince, gözetim altındaki kişiye karşı, o kişinin davranışı tarafından kesin olarak zorunlu kılınmadıkça fiziksel güç kullanılmasının insan onurunu zedelediğini; insan onurunu zedeleyen her türlü kolluk tasarrufunun AİHS'in ihlali olduğunu defalarca yinelemiştir.^[114]

Çıplak arama, kimi durumlarda cezaevi güvenliğini sağlamak ya da düzeni ve suçü önlemek için haklı gösterilebilir; ancak Mahkeme, bu hedeflerden herhangi biriyle somut bağlantısı bulunmayan aramaların insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağını ihlal etme ihtimalinin yüksek olduğuna hükmetmiştir. Göçle bağlantılı idari gözetimde tutulan kişilere yönelik çıplak aramaları bu iki gerekçeden biriyle haklı göstermek güçtür. Mahkeme, buna ek olarak, böyle aramalar hukuka uygun olarak yapılırsa dahi her zaman insan onuruna saygılı biçimde ve meşru bir amaç doğrultusunda icra edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aramanın icra ediliş tarzı, prosedürün kaçınılmaz aşağılayıcılığını belirgin biçimde ağırlaştıran unsurlar içeriyorsa—örneğin erkek bir hükümlünün bir kadın görevlinin önünde soyundurulması ya da aramanın, hükümlüyle alay edilip sözlü hakaretler savrulan bir ortamda yapılması—ihlal söz konusu olur.^[115]

Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite (CAT) çıplak aramaya hangi durumlarda izin verilebileceğine ve yasaklanmış muamelenin önlenmesi için hangi güvencelerin gerekli olduğuna dair benzer standartlar ortaya koymuştur.^[116]

İdari Gözetim Koşulları

Göç gerekçesiyle gözetim altındaki kişilerin koşullarının uygunluğunu değerlendirmek, onların bir ceza çekmediğini ya da ceza yargılamasıyla karşı karşıya olmadıklarını dikkate almayı gerektirir. Devlet, “gözüaltı koşullarının insan onuruna saygı ile bağdaşır olmasını, gözüaltındaki kişilerin, gözetim olgusuna içkin kaçınılmaz acı düzeyini aşan bir sıkıntı veya zorluğa maruz bırakılmamasını ve sağlıkları ile esenliklerinin gerektiği gibi güvence altına alınmasını” sağlamakla yükümlüdür.^[117] AİHM, çeşitli kararlarında, göçmenlerin tutulduğu koşullar nedeniyle Türkiye'nin AİHS madde 3'ü ihlâl ettiğine hükmetmiştir.^[118]

AİHS madde 5 ve MSHUS madde 9 uyarınca, kimse keyfi olarak yakalanamaz veya özgürlükten yoksun bırakılamaz. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 35 No'lu Genel Yorumu, özgürlükten yoksun bırakmanın yalnızca yasal dayanak yokluğunda değil; orantısız, uygunsuz ya da adaletsiz olduğunda, makullük ve zorunluluk ölçütlerini karşılamadığında veya etkili başvuru yolları (yargısal denetime erişim, avukata erişim, yakalama nedenlerinin bildirilmesi vb.) işletilmediğinde de keyfi sayılacağını açıkça belirtir.^[119]

AİHS madde 5/1, özgürlükten yoksun bırakmanın ulusal hukukta açık bir yasal dayanağa sahip olmasını ve kanunda öngörülen usulün izlenmesini şart koşar. AİHM, tüm özgürlükten yoksun bırakma kararlarının bireyselleştirilmiş ve somut yargısal gerekçelendirmeye dayanması gerektiğini defalarca vurgulamıştır.^[120]

AİHS madde 5/1(f), sınır dışı etme veya iade amacıyla özgürlükten yoksun bırakmaya izin verir; ancak keyfiliği önlemek için yetkili makamlar, sınır dışı etmenin gerçekçi bir ihtimal olup olmadığını ve bu amaçla özgürlükten yoksun bırakmanın, baştan itibaren ya da devamında, gerekli ve haklı olup olmadığını somut olgular ışığında değerlendirmekle yükümlüdür.^[121]

Türkiye'de Uygurların, çoğu zaman uzun sürelerle ve ceza yargılamasından bağımsız biçimde idari gözetimde tutulmaları keyfi nitelik taşıyor ve hukukun üstünlüğüyle bağdaşmıyor. Geri gönderme (refoulement) riskinin açık olduğu ve bu nedenle sınır dışı etmenin zaten bir seçenek olmaması gereken durumlarda, idari gözetimin sınır dışı etme kararlarıyla bağlantılı şekilde yürütülmesi, bu uygulamaların keyfi ve hukuka aykırı niteliğini daha da belirginleştiriyor.

Etkili Başvuru Hakkı

Sınır dışı etme kararıyla karşı karşıya kalan herkesin, kararın uygulanmasının geri göndermeye (refoulement) yol açıp açmayacağı başta olmak üzere, kararı etkili biçimde yargı denetimine taşıma hakkı var. AİHS'nin 13. maddesi, Türkiye'ye, uluslararası koruma arayan göçmenler de dahil herkes için, "Sözleşme'ye aykırı muameleyle maruz kalma yönünde gerçek bir risk bulunduğu iddiasının bağımsız ve titiz biçimde incelenmesine ve itiraz edilen işlemin uygulanmasının askıya alınabilmesine" imkan tanıyan bir sistem sağlama yükümlülüğü getiriyor.^[122] Mevcut bulgular, Türkiye'de idare mahkemelerinin sınır dışı edilme tehdidi altındaki Uygurlara bu güvenceleri çoğu kez sağlamadığını gösteriyor.

Tavsiyeler

Türkiye Hükümetine

Göç İdaresi Başkanlığına (GİB):

- Türkiye'deki Uygurların Çin'e veya zincirleme geri gönderme riski bulunan üçüncü ülkelere sınır dışı edilmemesini ve başka yollarla ülkeden çıkarılmamasını sağlayın.
- Uygurlar hakkında verilmiş tüm sınır dışı etme veya diğer çıkarma kararlarını iptal edin.
- İçişleri Bakanlığının, Uygurlar için uzun dönem ikametini erişilebilir kılınmasına yönelik kararını, ikamet izni başvurularını özenli ve saygılı biçimde değerlendirerek hayata geçirin.
- İkamet izni başvurularının reddi veya sınır dışı etme kararlarının hangi gerekçelere dayandığını—bu kararların tahdit kodlarına dayanıp dayanmadığı dahil—somut delillerle ortaya koyun; kişileri zamanında bilgilendirin; bu kararlara itiraz için başvuru yollarının hem erişilebilir hem de etkili olmasını sağlayın.
- Tahdit kodlarının uygulanmasına; şartlı mülteci statüsü ve ikincil korumada verilen kabul ve ret kararlarına; geçici korumaya; sınır dışı işlemleri ve “gönüllü geri dönüş” olarak adlandırılan işlemlere ilişkin —kişilerin uyruk ve demografik bilgileriyle, gönderildikleri ülkeleri de içeren— istatistikleri düzenli olarak yayımlayın.
- Çin gibi otoriter hükümetlerden gelen iade taleplerini üst seviyede titiz bir incelemeye tabi tutun; bu taleplere uymanın aranan kişinin haklarının ihlaline ya da Türkiye'nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin ihlaline yol açmayacağından emin olun.
- Çin makamlarının Uygurların barışçıl ifade ve davranışlarını suçla özdeşleştirme çabalarına ortak olmamak için, söz konusu makamlardan Uygurlar hakkında gelen

- Gözetim altındaki tüm göçmenlerin haklarına eksiksiz saygı gösterilmesini sağlayın; özellikle geri gönderme merkezlerinde yeterli hijyen ve tıbbi bakımın sağlanması da dahil, göçmenlerin onurlu muamele görmesini temin edin.
- Geri gönderme merkezlerindeki yabancılara “gönüllü geri dönüş” formlarını imzalamaları için baskı uygulamaya son verin.
- Özellikle geri gönderme merkezlerinde, çıplak arama ve “gönüllü geri dönüş” formlarının zorla imzalatılması dahil kötü muamele iddialarını etkili biçimde soruşturun; ilgili kişilerin ve avukatlarının sürece katılımını sağlayın; bulguları kamuoyuyla paylaşın ve hukuka aykırı eylemlerde bulunan görevliler hakkında cezai ve diğer uygun yaptırımları uygulayın.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK/UNHCR) ve diğer bağımsız gözlemcilerin (baro temsilcileri ve bağımsız sivil toplum kuruluşları dahil) geri gönderme merkezlerine ve göçmenlerin gözetim altında tutulduğu diğer yerlere erişimini güvence altına alın.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne:

- Uluslararası standartlarla uyumlu şekilde özgür ve bilgilendirilmiş rızayı güvence altına alan “gönüllü geri dönüş” usullerine ilişkin düzenlemeleri hazırlayın ve yayımlayın.
- Halihazırda Türkiye'de ikamet eden yabancılara giriş yasağı uygulanmasına imkan tanıyan yetkiyi kaldırın; tahdit kodu atanmasının ikamet veya uluslararası koruma izinlerinin iptaline, bu izinlere ilişkin başvuruların reddine ya da sınır dışı kararına doğrudan veya otomatik olarak yol açmamasını güvence altına alacak yasal güvenceleri getirin. Ayrıca, bir yabancının güvenlik statüsüne ilişkin kararların etkili başvuru yolları açık, adil ve şeffaf bir süreç sonunda somut delillere dayanılarak verilmesini temin edin.

Çin Hükümeti'ne:

- Sincan'da Uygurlar ve Türki Müslümanlara karşı işlenen insanlığa karşı suçlara son verin.
- Bu suçlarla bağlantılı kamu görevlilerini etkin biçimde soruşturun ve uygun şekilde yargılayın.

- Diğer hükümetleri Uygurları iradeleri dışında Çin'e geri göndermeye zorlamayın.

Uygurları Yeniden Yerleştiren Hükümetlere:

- Türkiye'deki Uygurlar ve diğer mülteciler için yeniden yerleştirme kontenjanlarını artırın; aile birleşimi, eğitim ve istihdam amaçlı güvenli, yasal ve düzenli göç için cömert tamamlayıcı yollar oluşturun ve bunları sürdürün.
- İkamet izni bulunan Uygurlar (uzun dönem ikamet izni sahipleri dahil) açısından Türkiye'yi "güvenli ülke" olarak değerlendirmeyin.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK):

- Türkiye'de potansiyel sığınmacıların tutulduğu geri gönderme merkezlerine ve gözetim altındaki diğer yerlere tam ve engelsiz erişim sağlayın; BMMYK'nın Türkiye'de idari gözetimde tutulan kişilere erişimine yönelik engelleri düzenli olarak raporlayın.
- Türkiye'deki şartlı mülteciler için yeniden yerleştirme kontenjanları ile korunmaya yönelik tamamlayıcı yolları artırmaları konusunda üçüncü devletleri teşvik edin. Göç İdaresi Başkanlığı'nı, uluslararası korumayı uluslararası standartlara uygun biçimde uygulamaya ve özellikle geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine aykırı doğrudan ya da dolaylı geri göndermeleri önlemeye teşvik edin.

Teşekkür

Bu rapor, İnsan Hakları İzleme Örgütü Çin araştırmacısı Yalkun Uluyol tarafından araştırıldı ve yazıldı. Raporun editörlüğünü Asya direktör yardımcısı Maya Wang yaptı. Program direktör yardımcısı Joseph Saunders ile kıdemli hukuk danışmanı Aisling Reidy sırasıyla programatik ve hukuki incelemeyi gerçekleştirdiler. Mülteci ve Göçmen Hakları

İlgili Uluslararası Hukuk

[DONATE NOW](#)

Bayram, raporu gözden geçirmenin yanı sıra Türkiye hukukuna ilişkin araştırmaya katkıda bulundular. Asya Bölümü kıdemli uzmanı Jody Chen editoryal ve üretim desteği verdi. Raporun yayına hazırlanmasını yayınlar yöneticisi Travis Carr üstlendi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, bizimle konuşan ve deneyimlerini ile uzmanlıklarını paylaşan tüm Uygurlara, avukatlara ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerine özellikle teşekkür eder.

Region / Country [Asia, China and Tibet, Europe/Central Asia, Türkiye](#)

Tags [Uyghurs](#)

İlgili Uluslararası Hukuk

DONATE NOW

Enter an email address

Sign Up

Connect With Us

Text Version

© 2025 Human Rights Watch

Human Rights Watch | 350 Fifth Avenue, 34th Floor | New York, NY 10118-3299 USA | t 1.212.290.4700

Human Rights Watch is a 501(C)(3) nonprofit registered in the US under EIN: 13-2875808